

kelingen zullen daar waarschijnlijk grotendeels door worden bepaald. Onder de nieuwe Vreemdelingenwet blijft de tweedeling tussen centrale opvang van asielzoekers en decentrale huisvesting van statushouders bestaan. Ook de taakstellingen blijven gehandhaafd. Het COA zal voorlopig moeten blijven onderhandelen over lokaties voor nieuwe opvangcentra.

Martijn Arnoldus is student Sociale Geografie en participeert namens het Amsterdam Study Centre for the Metropolitan Environment (AME) als 'research assistant' in het onderzoeksproject 'Identifying models of good practice in refugee dispersal and concentration'. De auteur bedankt Josselien Leenhouts en Steven Kromhout, zonder wie dit artikel niet mogelijk was geweest.

Literatuurselectie

Scharpf, F. (1978) *Interorganizational policy studies: issues, concepts and perspectives*.

In: Han, K. en F. Scharpf (red.), *Interorganizational policy making: limits to coordination and central control*. London: Sage.

Een IJzeren Gordijn rond het Groene Hart? (Bron: Jacco van Golde)

Het Groene Hart groener door verstedelijking

Het debat over het Groene Hart zit al jarenlang vast in goedbedoelde, maar tevergeefse pogingen om het kwetsbare gebied te beschermen tegen de immer oprukkende verstedelijking. Ook de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening laat deze impasse voortduren en zet hoog in op het voorkomen van verdere 'aantasting' van het Groene Hart. In dit artikel wordt vanuit een nieuw perspectief een voorstel gedaan om het Groene Hart samen met de Randstad te versterken. Daarvoor moet allereerst erkend worden dat de huidige discussie ons nergens brengt.

MICHEL VAN EETEN & EMERY ROE

De bescherming en ontwikkeling van het Groene Hart wordt voortdurend gepresenteerd als een 'zero sum'-game tussen verstedelijking, landbouw, natuur en recreatie; een spel waarbij de ontwikkeling van de één uiteindelijk ten koste gaat van de ander. Dit wordt versterkt doordat ontwikkeling vooral in termen van grondeigendom wordt uitgelegd, oftewel het aantal vierkante kilometers dat aan elke functie is toegewezen. De 'zero sum'-logica schrijft voor dat toename van verstedelijking om de woningbehoefte op te vangen slechts mogelijk is door inbreuk te maken op het Groene Hart, of dit nu natuur of landbouw is. Ontwikkeling van natuur- en recreatiegebieden vindt veelal plaats door landbouwgrond aan te kopen, soms in directe concurrentie met stedelijke gebieden. De landbouw, op zijn beurt, ziet deze claims op landbouwgrond als een bedreiging voor de levensvatbaarheid van de sector in de regio. De noodzaak om een nieuw perspectief op deze 'zero sum'-relaties te ontwikkelen is evident.

Groen Hart?

Om een nieuw perspectief te ontwikkelen is het allereerst noodzakelijk dat duidelijk is wat het werkelijk inhoudt om het Groene Hart te beschermen en te versterken. Empirisch onderzoek laat zien dat op dit moment zowel de aanduiding 'groen' als 'hart' problematisch is en wel om meerdere redenen.

Allereerst vormt het Groene Hart, in tegenstelling tot wat de naam en beeldvorming doen vermoeden, geen eenheid. Vanuit landschappelijk oogpunt is er geen herkenbaar, samenhangend gebied dat aangeduid kan worden als Groene Hart. Het landschap vertoont daarentegen een grote diversiteit aan landschappen die bovendien gescheiden worden door dikke bundels infrastructuur en andere voorzieningen.

Ten tweede heeft het Groene Hart geen duidelijke grenzen. In officiële ruimtelijke plannen zijn de grenzen van het Groene Hart duidelijk gedefinieerd en aangegeven op de kaart. Echter, alleen waar het Groene Hart raakt aan de grote steden is er sprake van een duidelijke grens. Vele gebieden in het Hart hebben meer verbondenheid met naastgelegen gebieden erbuiten dan met die erbinnen.

Ook zijn er kanttekeningen te plaatsen bij de vaak verkondigde 'openheid' van het Groene Hart. Die openheid is niet slechts relatief gezien het feit dat op bijna elke plek bebouwing in de nabije omgeving te zien is. Het gevoel van ruimte wordt ook door andere factoren bepaald dan door de lege plekken die op de plankaarten van de

Rijksplanologische Dienst te zien zijn. Landschapsarchitect Meto de Vroom betoogt bijvoorbeeld dat de dagelijkse leefomgeving van Randstadbewoners veel meer bepalend is voor hun beleving van ruimte dan een verderop gelegen landelijk gebied als het Groene Hart waar men nauwelijks vertoeft. Ook het veelgebruikte argument dat het Groene Hart een parkfunctie vervult voor inwoners van de Randstad strookt niet met het beeld dat de inwoners zelf hebben van het Groene Hart, noch met hun recreatiekeuzes.

Daarnaast is ook de Randstad een problematische metafoor. Voorstanders beweren dat het Groene-Hartconcept mede ontwikkeld is om de 'Randstadring' te versterken. Immers, door het openhouden van het Groene Hart zouden investeringen en ontwikkelingen geconcentreerd worden op de 'ring', die daardoor vitaal blijft. Op deze manier zou het Groene-Hartconcept bestaansrecht hebben, zelfs als het gebied niet groen of open is. De randstadring bestaat echter niet: er blijkt geen speciale geografische relatie te zijn tussen de verschillende steden in de Randstad en ook blijken de inwoners zich nauwelijks te identificeren met de Randstad.

Het Groene Hart zelf, ten slotte, is amper groen. Slechts kleine delen van het Groene Hart hebben een zodanige ecologische integriteit dat ze aangeduid kunnen worden als 'natuur' in de conventionele zin van het woord. In totaal beslaat 'natuur' nog geen vier procent van de totale oppervlakte. Dit staat in schril contrast met het landelijk

gemiddelde van ongeveer vijftien procent. Natuurlijk is er ook nog het groene karakter van de landbouwgronden, maar ook dat klinkt enigszins hol wanneer we bedenken dat de bevolkingdichtheid in het Hart zelfs iets boven het landelijk gemiddelde ligt, namelijk 470 tegen 440 personen per vierkante kilometer.

Vooraf het laatste kritiekpunt is een pijnlijke constatering voor het huidige beleid. Over de merites van de kritiek kan men twisten, maar het is duidelijk dat het simpelweg afschermen van het gebied tegen verdere 'aantasting' (lees: ontwikkeling en verstedelijking) weinig doet voor de groene kwaliteit van ons land. Het is daarom van groot belang om, in het licht van deze problemen, nieuwe voorstellen te ontwikkelen voor het gebied.

Nieuwe strategie

Voor ons is het 'groen' het vertrekpunt in het Groene Hart. Ecologen zijn de eersten om uit te leggen dat 'groen' niet gelijk staat aan natuurgebied. Steden zijn ook groen. Niet omdat ze parken hebben, maar omdat onderzoek heeft uitgewezen dat ze een hoge biodiversiteit hebben, hoger dan in vele landbouwgebieden, en dat ze in feite volwassen 'stedelijke ecosystemen' vormen. Ook de landbouw is niet slechts grond en gewassen, maar een set agro-ecosystemen die zich uitstrekt over het landschap. De identificatie van groen met een bepaald type functies en grondgebied is dan ook onzinnig.

Het Groene Hart beschermen en versterken houdt in dat de biotische en abiotische ecologische functies over het gehele landschap verbeterd worden. Het 'versterken van functies' betekent het versterken van de integriteit, robuustheid en het zelfregulerende vermogen van de ecosystemen waarvan die functies deel uit maken. Nadrukkelijk voegen we toe 'over het gehele landschap': dus niet alleen de functies in de vier procent van het Groene Hart die we nu als 'natuur' kwalificeren, maar juist ook in de landbouwgebieden en in de stedelijke gebieden.

Ecologen hanteren verschillende definities over wat precies de ecologische functies zijn die een ecosysteem gezond houden. Over het algemeen verwijst men naar processen als: de regulering van temperatuur, neerslag en chemische samenstelling van de atmosfeer; de

*Het Groene Hart bestaat niet alleen uit
(Bron: Jacco van Golde)*

afbraak van stoffen en de kringloop nutriënten; de opslag, retentie en ming van water; de regulering van ren- en plantenpopulaties; het reageer op natuurlijke verstoringen van het systeem, zoals brand of overstroming; de productie van biomassa; en instandhouden van bronnen van uitsluitend en gevarieerd biologisch materiaal. Deze functies zijn nauw verbonden met allerlei diensten van het ecosysteem voor mensen, zoals productie van hout, vis en vee, klimaatregulering, watervoorziening, opruiming van vervuilende stoffen en immatuleer voorzieningen als open landschap en uitzichten, bescherming van biodiversiteit en recreatiemogelijkheden. De precieze definities van ecosystemefuncties en -diensten zijn exacte wetenschappelijke gegevens. Dit betekent dat er, net als in huidige situatie, een rol blijft weggevoerd voor overheidsbeleid om te definiëren welke functies cruciaal zijn en verdedigd verdienen ter 'vergroening' van het landschap.

Netwerkorganisatie

We hebben hier niet de ruimte om

voorstel geheel te ontvouwen, maar laten we beginnen bij het bestaande programma van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In onze ogen zou de EHS moeten veranderen in een nationale ecologische netwerkorganisatie voor stedelijke, landbouw- en natuurgebieden. De huidige EHS richt zich voornamelijk op het toevoegen van land aan natuurgebieden en corridors. Maar zoals al door velen is verzucht, bestaat er een chronisch gebrek aan middelen voor natuurontwikkeling. Dat blijft zo, ook al willen vele 'beschermers' van het Groene Hart die realiteit niet onder ogen willen zien. Het budget zou moeten vervelvoudigen om een substantieel deel van het Groene Hart aan het ecologische netwerk toe te kunnen voegen. Ons inziens zou elk voorstel voor het Groene Hart dan ook gekoppeld moeten zijn aan een idee over de financiering ervan. Simpelweg om meer middelen vragen is de laatste decennia weinig effectief gebleken en kan op zijn best slechts een klein deel van de oplossing bieden.

Wij stellen voor de EHS te veranderen van een natuurbeheerprogramma naar een dienstverlenende organisatie. Deze beheert niet alleen de natuurgebieden, maar laat zich ook inhuren door andere

overheden om de natuurwaarden in hun gebied te rehabiliteren en zo een netwerk van ecologische functies te ontwikkelen dat zich uitstrekt over stad en land. Niet langer gaat het dan om het simpelweg uitbreiden van één type grondgebruik, maar om het versterken van de ecologische waarde van het hele gebied (lees: de groene kwaliteit van het Groene Hart).

Een voorbeeld. Stel we kijken naar drie relatief dicht bij elkaar gelegen natuurgebieden. Rondom bevinden zich landbouwgrond en een nabijgelegen stedelijke groeikern. Naast de huidige aanpak, het aankopen van landbouwgrond voor uitbreiding of corridors, zijn er andere opties. Tussen twee van de natuurgebieden zou woningbouw kunnen komen waarvan de winst, het verschil in grondprijs tussen landbouwgrond en woongebied, gebruikt kan worden om meer land te kopen rondom het woongebied. De ecologische functies van dit woongebied kunnen dan verbeteren ten opzichte van het bestaande landbouwgebied. Twee andere natuurgebieden zouden verbonden kunnen worden door een kantorencomplex waarvan de opbrengst aan landbouwgrond wordt besteed. Deze wordt vervolgens weer terugverkocht aan boeren. Aan de verkoop worden gebruiksafspraken

ken verbonden voor duurzamere vormen van landbouw, bijvoorbeeld grondbeschermende wisselbouw van gewassen en het planten van bomen rondom percelen. Met de opbrengst van deze terugverkoop kan nog meer grond worden aangekocht en weer verkocht. De derde verbinding zou kunnen worden ontwikkeld rondom wegen, hoogspanningsleidingen en afscheidingszones. Hier hebben ecologen allerlei micro-ecosystemen aangetroffen, juist omdat deze restzones ongemoeid zijn gebleven. Op deze manier verkrijgt het netwerk niet alleen groener landgebruik dan nu het geval is, maar ook corridors die anders waarschijnlijk niet gefinancierd zouden worden, al was het maar omdat men niet kan opbieden tegen de stedelijke functies.

Het ecologische netwerk zou ook binnen de stedelijke gebieden actief kunnen zijn. Er bestaan vele mogelijkheden: een bedrijventerrein opgezet vanuit de principes van de industriële ecologie, milieu-initiatieven en gemeenschapstuinen in de wijken en innovatieve watersystemen in nieuwbouwlocaties. Veel van deze initiatieven lopen al. Het netwerk zou ze met elkaar verbinden en voortdurend het hele ecosysteem in beeld houden, de belangrijkste les van de ecologie, om van daaruit te adviseren en functies te versterken over het hele landschap: natuur, landbouw en stad.

Beleidsomslag

De cynische reactie is ongetwijfeld: moeten we nu werkelijk geloven dat we het Groene Hart groener kunnen maken met huizen en kantoren? Het antwoord is ja, omdat het huidige gebruik referentiepunt voor verbetering is en niet een of ander wensbeeld van een Groen Hart dat werkelijk groen zou zijn maar dat niet bestaat en dat, onder het huidige beleid, ook niet zal gaan bestaan. Van landbouw, de dominante functie op dit moment, weten we bijvoorbeeld dat het vaak gepaard gaat met een lage biodiversiteit, bodemuitputting en een eenvormig landschap, om maar een paar problemen te noemen. Met de huidige situatie als uitgangspunt is het zonder meer plausibel dat het mogelijk is om het Groene Hart selectief te verstedelijken terwijl het tegelijkertijd groener wordt gemaakt dan het nu is. Bovendien vindt verdere verstedelijking in de huidige situatie toch plaats, 'res-

trictief beleid' ten spijt. Het wordt tijd dat het mythische Groene Hart waarin elke ontwikkeling een aantasting betekent uit de discussie verdwijnt, evenals het armageddonverhaal over verstedelijking. Voor de ruimtelijke ordening betekent dit alles dat ontwikkeling in het Groene Hart plaatsvindt op voorwaarde dat het bijdraagt aan de verbetering van de groene kwaliteiten. Dit kan kwetsbare ecologische functies betreffen, maar bijvoorbeeld ook de openheid van het landschap. Die prioriteiten kunnen probleemgestuurd worden bepaald. Dit gaat veel verder dan het huidige compensatiedenken, 'rood voor groen', want dat blijft steken in traditioneel 'zero sum'-denken: voor rood grondgebied moet groen grondgebied worden teruggegeven. Zulke denken versterkt alleen maar de harde grenzen tussen rood en groen die door het hele Groene Hartbeleid lopen. De harde grenzen zijn ecologisch gezien onzinnig en belemmeren de versterking van het Groene Hart eerder dan dat ze deze bevorderen.

Met ons voorstel wordt het groener maken van het gebied een integraal onderdeel van het ontwerpen van ontwikkelingsvoorstellen, die daarvan dus ook de kosten dragen. Niet langer is een tamelijk fictief kaartbeeld, zoals een hart en een ring of een contour rond een stad, bepalend voor waar verstedelijking plaatsvindt, maar de mate waarin die ontwikkelingen bijdragen aan de bescherming en de versterking van het Groene Hart. Het huidige restrictieve beleid zou dan kunnen worden omgezet in een competitie tussen ontwikkelingsvoorstellen die onder andere beoordeeld worden op hun bijdrage aan een echt groen Groene Hart. Alleen de beste voorstellen worden gesteund en krijgen toestemming vanuit het ruimtelijke ordeningsstelsel. Niets zal het debat over het Groene Hart en de Randstad stoppen, daarvoor is de inzet te hoog. Maar laat het een debat zijn dat gaat over nieuwe ideeën in plaats van over oude problemen.

Michel van Eeten en Emery Roe zijn verbonden aan de Faculteit Techniek, Bestuur en Management van de Technische Universiteit Delft. Emery Roe is tevens 'fellow' aan het Center for Sustainable Resource Development van de University of California, Berkeley.

Literatuurselectie

- Beatley, T. (2000) *Green urbanism. Learning from European cities*. Washington D.C.: Island Press.
- Boer, N. de (1996) *De Randstad bestaat niet*. Rotterdam: NAI.
- Daily, G.C. (1999) *Developing a Scientific Basis for Managing Earth's Life Support Systems. Conservation Ecology*, <http://www.consecol.org/vol3/iss2/art14/>
- Eeten, M.J.G. van en E.M. Roe (2000) When Fiction Conveys Truth and Authority: The Netherlands Green Heart Planning Controversy. *Journal of the American Planning Association*, 66, p. 58-76.
- Eeten, M.J.G. van en E.M. Roe (2001) *Ecology, Engineering and the Paradox of Management: Reconciling Ecosystem Rehabilitation and Service Reliability*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Kloor, K. (1999) A Surprising Tale of Life in the Cities. *Science* 286, 663.
- Lackey, R.T. (1998) Seven Pillars of Ecosystem Management. *Landscape And Urban Planning*, 40, p. 21-30.
- Ministerie van vrom (1996) *Het Groene Hart in woord, beeld en getal*. Den Haag: sdv.
- O'Neill, R.V., J.R. Kahn, J.R. Duncan, S. Elliott, R. Efrogmson, H. Cardwell, D.W. Jones (1996) Economic Growth and Sustainability. A New Challenge. *Ecological Applications*, 6, p. 23-24.
- Roe, E.M. en M.J.G. van Eeten (2001) The heart of the matter. A radical proposal. *Journal of the American Planning Association*, 67, p. 92-98.
- Vitousek, P.M., H.A. Mooney, J. Lubchenco, en J.M. Melillo (1997) Human domination of Earth's ecosystems. *Science* 277, p. 494-499.
- Vroom, Meto de (1995) Open ruimte in Groene Hart is een kwestie van suggestie. In: eo Wijersstichting/ NROV. *Het debat over de groene metropool*. Den Haag.

Wonen en werken gecombineerd

In de toekomst moet in woningen ve gewoond ook veel vaker gewerlen worden. Met de zogenoemde 'brede' woning kunnen werk, zorg en vrije tijd beter worden gecombi. De VROM-raad vindt dat de overh via haar ruimtelijke beleid en haar vestingsbeleid moet stimuleren. Z de raad als gemeenten en corpora verwachten veel positieve invloed woon-werkwoningen op de econosche ontwikkeling van de stad. Hi krijgt de woon-werkwoning langz hand haar plaats binnen de Neder woningmarkt terug. Maar past dat cept wel binnen de woningmarkt e biedt het wel voldoende mogelijk voor een rendabele onderneming?

PAUL DE VRIES

Een woon-werkwoning combi wonen en werken. We hebben daarbij niet alleen over een woning met een extra werkkamer, maar ook over een woning waarin een bedrijf zich kan vestigen dat voorziet in

Het Groothandelsgebouw (Bron: Paul de Vries)

